

आठवणी 'किशोर'च्या

एप्रिल १९८१: मुलांसाठी निघणाऱ्या 'किशोर' नावाच्या मासिकात 'शाळा सुटली, पाटी फुटली' ही डॉ. बाळ फोंडके लिखित विज्ञानकथा मी वाचली होती आणि त्यातील भविष्यकालीन जीवनपध्दत म्हणजे छापील पुस्तके अजिबात नसणे, सर्व पुस्तके टी.व्ही./कंप्युटरवर वाचणे, मुलांनी बाहेर शाळेत न जाणे, घरीच यांत्रिक शिक्षकाने प्रत्येक मुलाला वैयक्तिकपणे शिकवणे हे सर्व वाचून मला खूपच गंमत वाटली होती. असं खरंच कधी होईल का असं वाटलं होतं.

डिसेंबर २०१७ : खरोखरच हीच 'शाळा सुटली, पाटी फुटली' गोष्ट मी छापील अंकात नव्हे, तर कंप्युटरवरच वाचली. याचं कारण म्हणजे महाराष्ट्र राज्य पाठ्यपुस्तक मंडळाच्या बालभारतीचे प्रकाशन असलेल्या किशोर मासिकाचे डिजिटायझेशन.

<http://www.kishor.ebalbharati.in/Archive/> या वेबसाईटवर किशोरचे जुने-नवे अंक मोफत उपलब्ध झाले आहेत. WhatsApp वर आलेली ही पोस्ट पाहिली, त्या वेबसाईटवर गेले, नोव्हेंबर १९७१ च्या 'किशोर' च्या पहिल्या अंकापासून २०१७ पर्यंतचे अंक दिसले आणि डोळ्यांवर विश्वासच बसेना ! बालपणीच्या आठवणींचा खजिनाच हातात आला होता !

मी साधारणपणे १९७३-७४ पासून ते बहुधा १९८२-८३ पर्यंत आवडीने किशोर वाचला होता. माझे आई-बाबा 'किशोर'ची वार्षिक वर्गणी भरायचे आणि किशोरचा नवीन अंक दर महिन्याला पोस्टाने आमच्या घरी यायचा. त्यामुळे दर महिन्याच्या सुरुवातीला मी आणि माझी बहीण उत्सुकतेने पोस्टमनची वाट पहायचो. बिल्डिंगमधल्या मैत्रिणी सुध्दा 'किशोर आला का गं?' असं विचारायच्या.

वाचनप्रेमी लहान मुलांनी दर महिन्याला उत्सुकतेने वाट पहावी असं बरंच काही त्यात असायचं. भा. रा. भागवत, मालती दांडेकर, सुधाकर प्रभू, इ. जे प्रामुख्याने मुलांचे साहित्यिक होते त्यांच्या गोष्टी-कविता-लेख, तसंच, ग. दि. माडगूळकर, वि. वा. शिरवाडकर, शांता शेळके, दुर्गा भागवत, मंगेश पाडगावकर, विंदा करंदीकर, इ. जे प्रामुख्याने मोठ्या माणसांचे साहित्यिक होते त्यांनीदेखील मुलांसाठी लिहिलेल्या गोष्टी-कविता-लेख वाचायला मिळायचे.

डॉ. सरोजिनी बाबर यांची गोष्ट दिसली की लगेच लक्षात यायचं की गावच्या भाषेत लिहिलेली गावाकडची गोष्ट असणार. इंदिरा संत यांच्या अक्कू-बक्कूबद्दलच्या कविता छान असायच्या. २०१७ च्या दिवाळीत म्हणजे 'किशोर' ऑनलाईन मिळायच्या १-२ महिने आधी एका WhatsApp ग्रुपवर

कोणीतरी 'अक्कू-बक्कूची दिवाळी' ही कविता पोस्ट केली होती. ती वाचल्यावर मी लगेच पोस्ट केलं की ती कविता मी लहानपणी 'किशोर'मध्ये वाचली होती.

चांगल्या पाश्चात्य गोष्टींचा अनुवाद असायचा - उदा. L. Frank Baum च्या 'Wizard of Oz' चा भा. रा. भागवत लिखित 'अजब देशात', Jules Verne च्या '20000 Leagues Under the Sea' चा प्रकाश प्रभू लिखित 'सागरकैद'. ह्या धारावाहिक कादंबऱ्यांचा एकेक भाग दर महिन्याच्या अंकात असायचा. त्यामुळे पुढच्या भागाबाबत उत्कंठा लागून रहायची. '20000 Leagues..''सागरकैद' चालू असताना तर कधी पुढचा अंक हातात येतो असं व्हायचं. नक्की आठवत नाही, पण मला असं वाटतं की शेरलॉक होम्सच्या 'The Adventure of the Speckled Band' या कथेचा अनुवादही मी किशोरच्याच एका अंकात वाचला होता आणि तेव्हाच शेरलॉक होम्सशी पहिली ओळख झाली होती.

पु. रा. बेहेरे यांची 'इसापचे प्राणी' ही कथामालिका यायची. इतर सगळ्या प्राण्यांच्या कथा झाल्यावर काही महिने माणसांच्या गोष्टी होत्या आणि त्या मालिकेचं नाव 'माणूस नावाचा प्राणी' असं झालं होतं. प्र. श्री. नेरुरकर यांच्या 'हौसा कथा' कथामालेतही प्राण्यांच्या कथा असायच्या.

'असे हे विलक्षण जग', 'शंकासमाधान', 'ज्ञानवृक्षाच्या पारंब्या', 'चीनचे प्राचीन शोध' अशी माहितीपर सदरे आणि इतरही माहितीपर लेख असायचे. 'तुमचा सुभाषितसंग्रह वाढवा' मध्ये संस्कृत सुभाषितं मराठी अर्थासकट असायची. लहानपणी मी कदाचित गोष्टी-कविताच जास्त आवडीने वाचल्या असतील, पण आता ते जुने अंक पाहून कमाल वाटते की 'किशोर' किती छान माहिती पुरवायचा मुलांना !

'चित्रबोध शब्दशोध' हे शब्दकोडं असायचं, आणि त्यातले clues चित्ररूपात असायचे. कॅम्प्लिन कंपनीच्या सहयोगाने किशोर-कॅमल रंगस्पर्धाही असायची. त्यात कृष्णधवल चित्र रंगवून पाठवायचं असायचं. मी १-२ वेळा शब्दकोडं सोडवून आणि एखाद्या वेळी चित्र रंगवून पाठवलं होतं, पण कधी बक्षीस मिळालं नव्हतं. एक अक्षरकोडं असायचं - चार अक्षरी दहा शब्द ओळखायचे. प्रत्येक शब्दातली दोन अक्षरं दिलेली असायची आणि उरलेली दोन गाळलेली असायची. प्रत्येक शब्दाशी संबंधित शब्द दिलेला असायचा. इतक्या clues वरून ते शब्द ओळखायचे.

'रामू आणि शामू' ही एकपानी चित्रकथा (comic) असायची. पाठच्या कव्हरवर 'राम आणि श्याम'ची पॉपिन्सची जाहिरात रंगीत चित्रकथेच्या स्वरूपात असायची. अनुक्रमणिकेच्या पानावरही चित्र असायचं. जुलै, ऑगस्टसारख्या पावसाळ्याच्या महिन्यांत अनुक्रमणिकेच्या पानावर बरीच माणसं पावसात छत्री उघडून आहेत असं चित्र असायचं. माझ्याकडच्या अशा एका अंकाचं कव्हर गळून गेलं

होतं आणि ते छत्र्यांचं अनुक्रमणिकेचं पानच पहिलं दिसायचं. त्यामुळे ते पान online दिसल्यावर अगदी भरून आलं.

दिवाळी अंकात तर मनोरंजनाची मेजवानीच असायची. दिवाळी अंकाची पृष्ठसंख्या अर्थातच नेहेमीच्या अंकापेक्षा जास्त असायची. नेहेमीपेक्षा जास्त गोष्टी, लेख, कविता असायच्या. एखादी चित्रकथा असायची, एखादी एकांकिका असायची - त्यांचं कितीतरी अप्रूप वाटायचं. एखादं सदर दिग्गजांच्या लेखांचं असायचं. त्याला काहीतरी सूत्र असायचं. मला बऱ्यापैकी आठवणारं सदर होतं नोव्हेंबर १९७८ च्या दिवाळी अंकातलं 'बालपणीचा काळ सुखाचा'. यात पु. ल. देशपांडे, सुनिल गावस्कर, डॉ. श्रीराम लागू, जयवंत दळवी, मु. शं. किल्लोस्कर यांचे त्यांच्या बालपणातील आठवणींचे लेख होते. पु.लं.चा हा लेख नंतर त्यांच्या 'पु. ल. एक साठवण' मध्ये असल्याने पुन्हा सुध्दा हवं तेव्हा वाचता येत होता. दिवाळी अंकांमध्ये मुलांसाठी निबंध स्पर्धा असायची. नोव्हेंबर १९७८च्याच दिवाळी अंकात 'बालपणच चांगले' किवा 'नको हे बालपण' ह्या विषयावर निबंध स्पर्धा होती. एक-दोन महिने आधीपासूनच दिवाळी अंकात काय असेल याची सूचना दिली जायची. त्यामुळे कधी एकदा दिवाळी येते आणि हा मनोरंजाने खच्चून भरलेला दिवाळी अंक वाचायला मिळतो असं व्हायचं.

१९७५ च्या दिवाळीत आई-बाबा, मी आणि बहीण आत्याकडे गावाला गेलो होतो. जायच्या आधीपर्यंत किशोर दिवाळी अंक निघाला नव्हता आणि त्यामुळे पोस्टाने घरी आला नव्हता. आत्याच्या घरी तिच्या कुटुंबियांबरोबर, आजूबाजूच्या नवीन मैत्रिणींबरोबर दिवाळीचा पुरेपूर आनंद उपभोगताना देखील 'आता मुंबईत घरी किशोर आला असेल' हा विचार डोक्यातून जात नव्हता. तेवढ्यात नेमकं आत्याच्या यजमानांना कामानिमित्त मुंबईला जावं लागलं. तिथे ते आमच्या घरी गेले आणि घरी असलेल्या आजी-आत्यांनी आठवणीने त्यांच्याबरोबर माझ्यासाठी किशोरचा दिवाळी अंक पाठवून दिला. तो त्यांनी गावाला आणून मला दिल्यावर त्या बालवयात जो काही आनंद झाला होता त्याचं वर्णनच करता येणार नाही. आता मी मुद्दामहून तो १९७५ चा दिवाळी अंक ऑनलाईन पाहिला, तर ते मुखपृष्ठ, बऱ्याच गोष्टी आणि त्या गोष्टींमधली चित्रं देखील चटकन आठवली. विशेषतः भा. रा. भागवतांची गोष्ट 'हावर्ट हेमा' आणि शांता शेळकेची गोष्ट 'सावली'.

'किशोर'चे हे अंक online पाहताना लहानपणीच्या अशा अनेक आठवणी जाग्या झाल्या. नुसत्या त्या अंकांबद्दलच नाही, तर त्या दिवसांबद्दल देखील. निघून गेलेलं बालपण काही प्रमाणात तरी परत मिळवून दिल्याबद्दल online 'किशोर'चे खूप खूप आभार !

- नीता नाबर